

VELKÝ HUMANISTA LEONARDO DA VINCI

Podľa usnesenia Svetovej rady mieru celé pokrokové ľudstvo spomenulo 15. apríla 1952 päťsté výročie narodenia veľkého syna talianskeho národa, Leonarda da Vinci. Leonardo da Vinci vystupuje pred nami ako vynikajúci umelec a skúmový vedec, smelý materialistický filozof, ktorý stelesnil vo svojej tvorbe najpokrokovejšie snaženia svojej epochy. V jeho živote a činnosti sa odrazily všetky najpodstatnejšie zvláštnosti toho vzrušeného historického obdobia, keď sa už v Európe kývaly piliere odumierajúceho feudálneho zriadenia a na javisko dejín vystupovali nové sily, pripravujúce pôdu na ten čas pokrokovejšiemu sociálnemu zriadeniu. V útrobach starej, stredovekej spoločnosti vznikali zárodoky nových, buržoázných vzťahov.

Zvlášť rýchlo sa utváraly nové hospodárske a sociálne životné podmienky v Taliansku, najpokrokovejšej krajine Európy v XV. stor. Prekvitaly tu mocné a bohaté mestá-komúny, prudko sa rozvíjalo remeslo a obchod, ideologovia nových spoločenských tried tu smelo napádali základy feudálnej spoločnosti a katolíckej cirkvi, ktorá podporovala všetko prežitú a umierajúce. V Taliansku vznikla a rýchlo sa rozvinula nová kultúra — literatúra a umenie, veda a filozofia, preniknuté slobodomyseľnosťou a slobodomyseľnosťou, hlásajúce právo človeka na šťastie v pozemskom živote a bojujúce za materializmus vo filozofii a realizmus v umení.

„Bol to najväčší pokrokový prevrat, aký ľudstvo dovtedy prežilo — napísal Engels — bola to doba, ktorá potrebovala a porodila obrov, obrov silou mysli, vášnivostou a charakterom, všestrannosťou a učenosťou. Ľudia, ktorí položili základ modernému panstvu buržoázie, boli všetkým iným, len nie ľuďmi meštiacky obmedzenými. Naopak, viac-menej ich ovanul duch smelých dobrodruhov, charakteristický pre ten čas. Vtedy nebolo temer ani jedného významného človeka, ktorý by nebol podnikol ďaleké cesty, nehovoril štyrmi alebo piatimi jazykmi a nevynikal v niekoľkých tvorivých oblastiach.“¹

Medzi titanmi tzv. obdobia renesancie, ktorí smelo napádali katolícke nebo a hlásali novú, svetskú vedu a nové, realistické umenie, Leonardovi da Vinci patrí jedno z prvých, ak nie dokonca prvé miesto. „Leonardo da Vinci — zdôrazňoval Engels — bol nielen veľkým umelcom, ale aj veľkým matematikom, mechanikom a inžinierom, ktorému vďaka za dôležité objavy najrozmanitejšie odvetvia fyziky.“²

¹ F. Engels, *Dialektika prírody*, 1950, 4.

² Tamže.

Objektívno-historický smysel činnosti pokrokových ľudí renesancie spočíval v nesmieriteľnom boji proti feudálnemu zriadeniu, proti jeho politickým, filozofickým, etickým a estetickým ideám, v boji, ktorý kliesnil cestu formovaniu nových, buržoázných vzťahov. No Leonardo da Vinci a jeho spolupojovníci neboli tlmočníkmi koristníckych záujmov rodiacej sa buržoázie, neboli ľuďmi meštiacky obmedzenými. Ich idey a náhľady vznikly na hrebeni mocnej vlny spoločenského hnutia, ktoré zachvátilo iba chudobné vrstvy vtedajšieho mesta a vtedajšej dediny. Rozvoj kapitalistických vzťahov v XIV.—XVI. stor. bol faktom historicky progresívnym, pretože likvidácia feudálneho útlaku zodpovedala reálnym záujmom širokých ľudových mas, zotročených šľachtou a katolíckou cirkvou. A hoci kapitalizmus neskoršie ľudu priniesol nové a ešte horšie biedy a trápenia, predsa v onom čase, na úsvite buržoáznej spoločnosti, všetky sdružené spoločenské sily — mešťianstvo, roľníctvo a plebejské mestské masy — sa sjednotily v spoločnom úsilí uskutočniť revolučný prevrat vo všetkých oblastiach spoločenského života. Budúcnosť sa ešte skrývala v tme času. Ideologovia pokrokového, revolučného spoločenského hnutia boli preplnení najiskrivejším optimizmom; ich myseľ, okrídlená smelými túžbami, bola preniknutá ideami slobody a ľudského blaha.

Takým bol aj Leonardo da Vinci, či už ako neúnavný vynálezca-technik, geniálny umelec alebo hlboký vedec-mysliteľ. „Hrdinovia tých čias — píše F. Engels — neboli ešte zotročení deľbou práce, ktorej účinky, vedúce k jednostrannosti a obmedzenosti, pozorujeme tak často u ich nástupcov. No je pre nich zvlášť charakteristické, že skoro všetci pôsobia a žijú v samotnom víre záujmov svojej doby, živo sa zúčastňujú v praktickom boji, stavajú sa na tú alebo onú stranu a bojujú jeden slovom a perom, druhý mečom, tretí jedným i druhým zároveň. Odtiaľ tá plnosť a sila charakteru, ktoré z nich robia ucelených ľudí.“³

Sila a veľkosť Leonarda da Vinci nespočívala len v tom, že bol súčasne veľkým vynálezcom i geniálnym umelcom a vynikajúcim vedcom, ale aj v organickej, nerozlučnej spojitosti jeho myslenia a fantázie s životom. Jeho veda a jeho umenie čerpajú zo životodárneho prameňa najreálnejšej skutočnosti.

*

Leonardo sa narodil r. 1452 v dedine Anchiano pri mestečku Vinci. Svoje mladé roky strávil vo Florencii, ktorá bola vtedy ešte strediskom novej, humanistickej vzdelanosti a pokrokového realistického umenia. Tu sa sformoval tvorivý profil Leonarda ako umelca a vedca. Učenie v dielni Andreu Verocchia a styk s takými významnými vedcami ako Toscanelli alebo neskor-

³ F. Engels, *Dialektika prírody*, 1950, 4.

šie Paccioli, určily Leonardovo pevné spojenie s najlepšimi tradíciami realističského majstrovstva v umení a najpokrokovejšími ideami storočia. Koncom sedemdesiatych rokov XV. stor. vystupuje už Leonardo ako celkom samostatný maliar a vedec.

No ďalší osud sa utvára nepriaznivo pre veľkého majstra.

Na sklonku XV. stor. dozrievajú v Taliansku búrlivé a otriasajúce udalosti. Končia sa dejiny slobodných miest, ktoré boli kolískou novej, pokrokovej kultúry. Dobytie Carihradu Turkami r. 1453 vo veľkej miere podlomilo obchod a remeslo najväčších talianskych miest; konečný úder im zasadilo prenesenie stredísk hospodárskeho života Európy ďaleko na západ ako následok objavenia Ameriky. Mocnela feudálna reakcia a zostrovaly sa rozpory medzi talianskymi kniežatstvami; Taliansko trpelo vpádmi cudzincov.

Leonardo veľmi dobre videl ťažké nepokoje, ktoré otriasaly Talianskom a ohrozovaly rozkvet novej, pokrokovej kultúry, ktorej bol oduševneným zástancom. Keďže sa Leonardo nevedel vyznať v sociálnych príčinách toho, čo sa dialo, začína svoju túlavú púť po Taliansku a hľadá — pravda, márne — možnosti realizovať svoje grandiózne a smelé technické, vedecké a umelecké zámery. Služba u rozličných vladárov mu nestvorila podmienky pre normálnu tvorivú prácu. Jednako Leonardo nemal iného východiska. Na sklonku života bol dokonca nútený odísť do cudziny, do Francúzska, kde zomrel r. 1519.

Treba si uvedomiť, že historické podmienky vtedajších čias boli také, že bolo možné povznášať vedu a zdokonaľovať techniku len pri získaní materiálnej pomoci od panujúcej triedy. No kdekoľvek sa Leonardo nachádzal, ostával verný najlepším ideálom tých čias, všade pracoval na novátorských vedeckých a technických myšlienkach a uvažoval o ďalšom rozvoji realizmu v umení.

Leonardov osud bol tragický. Jeho idey vyrástly na pôde veľkého spoločenského a kultúrneho hnutia renesancie, ktorého skutočným nositeľom bol ľud; aj sám Leonardo sa po celý svoj život usiloval spraviť z vedy a umenia nástroj ľudského šťastia, nástroj budovania. V podmienkach nastávajúcej sociálnej krízy však mysliteľ videl, ako vychádzajú navivoč jeho nádeje.

Leonardo, ktorý musel slúžiť „mocným tohto sveta“, nikdy nebol poddajným dvoranom, nikdy sa neoddal ziskuchtivej túžbe po zbohatnutí, tejto typickej neresti začínajúceho sa obdobia kapitalistickej akumulácie. Dodnes sa zachovaly nespočetné zápisky Leonarda da Vinci, do ktorých značil svoje pozorovania a myšlienky, dúfajúc neskoršie spracovať a zosústaviť tieto poznámky do vedeckých traktátov. Tieto zápisky sú najcennejším prameňom štúdia všetkých stránok Leonardovej činnosti. Obsahujú mnoho záznamov, ktoré jasne kreslia morálny profil veľkého človeka. S neskrývaným opovrh-

nutím hovorí Leonardo o ľuďoch, ktorí neprinášajú spoločnosti nijaký úžitok, o darmožráčoch, ktorí sú schopní len ničiť a nie tvoriť. Takého človeka treba skôr nazvať „kráľom dobytka, pretože sám je z neho najväčší“ — horko ironizuje Leonardo. Preslávený umelec, ktorého diela odkúpili mnohí veľmoži, do konca života nezbohatol. Leonardo napísal: „... Peniaze zaväzčia samy kvôli sebe a nie kvôli tomu, kto ich má... boháčova sláva mizne zároveň s jeho smrťou... Kde je omnoho väčšou sláva statočnosti smrteľníkov ako sláva ich pokladov... Kofkí filozofi, ktorí sa narodili v bohatstve, odhadzovali od seba poklady, aby neboli nimi poškrvnení!“

Leonardo ostro odsúdil vznikajúce buržoázne koristníctvo, ktoré mrzačí všetky ľudské vzťahy a vlečie za sebou chyby a zločiny. Svoje prekliatie zlata odel Leonardo do fantastickej formy „proroctva“, ktoré sa inak zakladá na celkom reálnych pozorovaniach: „Vyjde z temných a tmavých jaskýň ktosi, kto uvrhne na celý ľudský rod veľké trápenia, nebezpečenstvá a smrť... Vykoná nespočetné zrady, bude rásť a navedie všetkých ľudí na vraždy, lúpeže a zrady; vyvolá podozrenie u svojich prívržencov, odníme moc slobodným mestám, odníme život mnohým, bude štváť ľudí jedného proti druhému s mnohými úskokmi, klamstvami a zradami. Ó, ohyzdná obluda!“ Na samom začiatku XVI. stor. vedel teda Leonardo postihnúť more zločinov, ktoré prinesie národom budúce kapitalistické zriadenie, založené na moci peňazí.

Leonardo da Vinci bojoval za to, aby spravil ľudský život radostným a šťastným. Mýlil sa, keď predpokladal, že k tomu postačí len vývin techniky a vedy, nakoľko sdielal v období renesancie veľmi rozšírené utopistické ilúzie. Jednako sa usiloval preniknúť do tajov prírody, aby uľahčil život a prácu človeka. Leonardo — vynálezca a inžinier — stojí oboma nohami na pôde praktických potrieb a životných záujmov. Jeho technické myslenie bolo prebudené významnými úspechmi výroby. Bol opravdivým novátorom.

Ťažko uviesť prírodnú alebo exaktnú vedu, ktorej dejiny by nevenovali čestné miesto Leonardovi. Matematika a mechanika, anatomia a fyziológia, hydrostatika a aerodynamika, geológia a geografia, meteorológia a botanika, astronómia a fyzika — vo všetkých týchto vedách vedel Leonardo povedať svoje slovo, opierajúc sa vo väčšine prípadov o vlastné pokusy a výpočty. Vyslovil pochybnosti o vtedy vládnucej ptolemaiovskej sústave vesmíru a tvrdil, že slnce sa nehýbe; študoval krvnú sústavu človeka a tesne sa priblížil k neskoršiemu Harveyovmu objavu; vyslovil rad zaujímavých úsudkov o teórii vln a o geologických zmenách zemskej kôry; priblížil sa k myšlienke o zákone zachovania energie, keď tvrdil, že „toľko sily, koľko vynaložíš na natiahnutie svojho luku, toľko sa prejaví, keď bude luk spustený a tiež toľko vznikne v predmete, ktorý on uvedie do pohybu...“

Pritom je vo všetkých jeho teoretických konštrukciách zrejماً spojitost

s praxou. Vo svojich teoretických výkladoch sa Leonardo vedel neodtrhnúť od života a od jeho skutočných potrieb. Chápal, že ovládanie prírody si vyžaduje teóriu. „Prax treba vždy budovať na dobrej teórii“ — tvrdil. No teória bez praxe je pre neho mŕtva, a tak dochádza k formulácii: „Veda — je kapitán a prax — sú vojaci.“

Leonardo opierajúc sa o skúsenosť, o pozorovania a využívajúc objavy vtedajšej techniky, došiel na mnohé skvelé technické myšlienky, ktoré predstihly buď vo všeobecnom koncepte, alebo niekedy v určitých technických princípoch mnohé neskoršie vynálezy. Pozoruhodnou je Leonardova smelosť v súvisi s vypracovaním návrhu lietajúceho stroja, ťažšieho ako vzduch. Položil prvé základy teórii krídla, dal do systému niektoré empirické pozorovania o zákonoch aerodynamiky, uvažoval o princípoch vzdušnej vrtule, nebol však schopný prekonať hlavnú prekážku — nemal k dispozícii pohon náležitej sily.

Vo vynálezoch bol Leonardo neúnavný a jeho fantázia nepoznala oddych. Usiloval sa pomôcť mierovému rozkvetu ľudstva a vyzbrojiť človeka poznatkami pre boj s prírodou. Štúdium prírody a spracúvanie problémov prírodných a exaktných vied boli základom, o ktorý sa opierajú Leonardove filozofické náhľady. V dejinách materialistickej filozofie mu patrí významné miesto. V mnohých súvislostiach je predchodcom Giordana Bruna a Bacona; jeho rozhodný boj proti čiernokňažníctvu a scholastike hral závažnú rolu v upevňovaní materialistických náhľadov na skutočnosť v období renesancie.

Leonardo vychádzal vo svojom filozofickom systéme zo senzualistických predpokladov. „Všetko naše poznanie sa začína pocitmi“ — hovoril, zdôrazňujúc určujúci význam skúsenosti pre vedu. „Pravdivou vedou je tá, ktorú skúsenosť prinútila prejsť smyslami... a ktorá sa neživí snami svojich bádateľov, ale vždy od prvých pravdivých a vedomých princípov postupuje sústavne pomocou pravdivých záverov k cieľu...“ Zároveň Leonardo neraz zdôrazňoval, že objektívna realita jestvuje mimo vedomia človeka, a uznával prvotnosť bytia.

Prirodzene, filozofický materializmus Leonarda da Vinci — má metafyzickú povahu. Mnoho pozoruhodných dialektických domnienok, založených na bezprostrednom pozorovaní skutočnosti, sa u neho neskladá do uceleného systému. V tomto spočíva základná ohraničenosť Leonardovej filozofie. Jej bojovné zameranie je však nepochybné. Hoci v textoch Leonardových zápiskov existujú zmienky o „prvom hýbateľovi“ a o božstve, boh už nemá miesta v tom obraze skutočnosti, ktorý Leonardo načrtol vo svojich úryvkovitých filozofických záznamoch. Nie nadarmo hovorí filozof s pohrdaním o kresťanských „posvätných“ knihách a s otvorenou iróniou necháva mníchom vysvetliť otázku nesmrteľnosti duše. Leonardova filozofia bola bojovou zbraňou v zápase so stredovekým katolicizmom.

Podobne ako ostatní materialisti renesančnej epochy, aj Leonardo vrelo miloval prírodu s celým bohatstvom jej farieb a tvarov. Skladal oduševnelé hymny na počesť prírody, na počesť krásy, sviežosti a mnohotvárnosti životných prejavov. Toto pridáva Leonardovmu filozofickému materializmu jasne vyjadrený, optimistický, životný charakter. Láska k prírode, k životu a k človeku — to sú pre obdobie renesancie charakteristické črty humanizmu, ktorý v radostnom pocite zo života čerpal sily do boja proti odumierajúcim feudálnym poriadkom a ich ochrankyni — katolíckej cirkvi, hlásajúcej otroctvo, asketizmus a pohrdanie životom. Leonardove dithyramby na počesť prírody a človeka vyjadrujú túžby ľudu vymaniť osobnosť človeka z pút stredovekých predsudkov a utvoriť šťastný život tu, na zemi, uprostred krásneho a kvitného sveta.

Leonardove vedecké práce obohacujú jeho filozofické názory a naopak, pokroková materialistická filozofia napomáha Leonardove vedecké práce. Nie je však len vedcom a filozofom; zároveň je geniálnym umelcom. Aj v oblasti umenia je Leonardo mimoriadne mnohostranný. Okrem maliarstva, ktoré staval nad všetky umenia, s úspechom pracoval aj v oblasti sochárstva a architektúry. Svojou umeleckou tvorbou je jedným z najskvelejších predstaviteľov realizmu v renesančnom období.

Leonardove estetické náhľady úzko súvisia s jeho filozofickými náhľadmi. Vo svojich zápiskoch, z ktorých bol potom zostavený znamenitý *Traktát o maliarstve*, žiada od umelcov predovšetkým svedomitú štúdiu života. „Preveľká je hlúposť tých, ktorí hania učiacich sa od prírody a pohrdajú autormi, žiakmi tejto prírody!“ — zvolal. Samotné maliarstvo je pre Leonarda „skutočná dcéra prírody“. No majster, ktorý vedel, že vo vede nemožno ísť po správnej ceste, ak sa neriadime správnou teóriou, tak isto vedel, že v umení je potrebné nie jednoduché kopírovanie, ale ozajstné poznanie prírody. „Maliar, ktorý mechanicky odkreslil, riadiac sa len praxou a odhadom oka — píše Leonardo — sa podobá zrkadlu, ktoré v sebe odráža všetky proti nemu stojace predmety, no nepozná ich“. Nie mechanické reprodukovanie skutočnosti, ale mocné a vzrušujúco svieže zobrazenie života, založené na hlbokom zovšeobecnení, — to je zásada Leonarda ako maliara.

Leonardove umelecké náhľady boli podstatným prínosom do rozvoja realizmu. Zovšeobecňujúc bohaté skúsenosti renesančného realistického umenia, zapájal sa do zápasu, ktorý viedli pokrokoví majstri jeho epochy proti odvođeným symbolickým schémam stredovekého umenia a zastával zásady pravdivého a jasného podávania prírody, akou je v skutočnosti.

Vo svojich umeleckých dielach rozvinul Leonardo hlbokú filozofiu života, hovoril o ľuďoch a ich osudoch a nastoľoval úlohy zobrazovať v umení vnútorný svet človeka, čoho ešte neboli schopní jeho predchodcovia. Pravda,

prevládajúca väčšina Leonardových obrazov spracúva náboženské témy; re-produkujú udalosti kresťanskej legendy a zobrazujú jej osoby. V tých časoch sa realizmus musel rozvíjať ešte v tejto zastaralej mytologickej forme. V obvyklých námetoch kresťanskej tradície renesanční umelci však nehľadali cirkevné poučenia, a tým menej abstraktný náboženský smysel, ale zobrazovali živú skutočnosť, reálnych ľudí.

Zachovalo sa nám pomerne málo dokončených umeleckých Leonardových diel. Niektoré z nich sa zničili. No hlavná príčina spočíva v tom, že geniálny majster, venujúc veľkú časť svojho času a síl vedeckým výskumom, vytvoril vo svojom živote omnoho menej ako jeho umeleckí druhovia. Je tiež známe, že Leonardo často nedokončil svoje práce, pretože ho nedočkavá myseľ lákala za novými nápadmi, a tak zanechával začatú prácu na polceste. Jeho dokončené výtvary však uchvacujú silou a hĺbkou realistického podania prírody, ušľachtilosťou a harmonickou vznešenosťou zobrazovania človeka a smelým rozletom mysli. Takou je jeho *Posledná večera*, takou je *Madona v jaskyni* a *Madona so svätou Annou*, takými sú jeho portréty a predovšetkým preslávená *Gioconda*, takými sú, konečne, jeho početné kresby.

Pre renesanciu vôbec je charakteristickým tesné sblíženie vedy a umenia. Sám Leonardo nazýval svoje dielo „vedou maliarstva“, poďiarkujúc tak objektívny charakter reprodukovania skutočnosti na svojich plátnach. Najdôležitejším nástrojom reálneho reprodukovania prírody v maliarstve sa staly už u Leonardových predchodcov také odvetvia vedeckého poznania, ako sú perspektíva a anatomia. Sám Leonardo sa nemálo trápil s otázkou zdokonalit' použitie matematiky a anatomie v maliarstve. No hlavná spojitosť jeho vedeckých a umeleckých záujmov spočíva v inom. V Leonardových kresbách, kde nachádzame portréty i krajinky, zbežné náčrty budúcich kompozícií i anatomické štúdie, technické návrhy i karikatúry, vynára sa pred nami s celou silou svojej neobyčajne prenikavej pozorovacej schopnosti. Zdá sa, že všetko, čo bol schopný zachytiť zrak, označený Leonardom za „hlavnú cestu, ktorou môže všeobecný smysel vnímať nekonečné výtvary prírody v najväčšej bohatosti a veľkoleposti“, zostalo fixované s veľkou láskou tvrdou a presnou majstrovou rukou. V týchto nespočetných náčrtoch sa roztvára grandiózna kniha prírody.

V obrazoch s náboženskými námietmi podáva Leonardo hlboko pravdivé výjavy z tohto sveta a skutočné, nie vymyslené ľudské vzťahy. Pritom smyslová hodnovernosť zobrazovaného sa v nich organicky spája s hlbokou múdrosťou čo do chápania života. Všetkými Leonardovými dielami preniká duch opravdivého humanizmu, takže podmaňujú svojou ušľachtilou mravnou silou.

Leonardovým ústredným dielom je jeho známa *Posledná večera*, namaľovaná na stene refektória jedného z milánskych kláštorov a dokončená

r. 1498. Legendárna téma bola umelcovi podkladom k vytvoreniu diela, otriasajúceho výrazovou silou a obsahovou pravdivosťou. Vlastným smyslom Leonardovho obrazu je ostré a nesmieriteľné odsúdenie zrady. Judáš je tu zosobením podlej zrady na vlastnej veci. Prirodzene, najviac práce dala Leonardovi postava samého Krista. Umiestil ho majstrovsky v samom strede obrazu, no jeho tvári chýba charakter životnosti. Veľkému realistovi Leonardovi bola cudzou abstraktná idea smierlivého odpúšťania. Preto tiež Kristova tvár zostala v podstate nedomaľovaná. Koľko rozmanitosti a sviežosti je, na druhej strane, v tvárach a posunkoch učeníkov, ktorí sa dopyčuli o zrade! Je tu aj rozhorčený hnev, aj údiv, aj bolestná váhavosť, aj pochybnosti, aj zúfalstvo. Tváre a atletické postavy apoštolov sú skutočné ľudové typy; preto sa tiež *Posledná večera* vníma ako obraz zo života mužného a čestného talianskeho ľudu, neschopného smieriť sa so zločinným zradcovstvom. V tradičnom námete sa takto objavuje hlboký ideový zámer a veľká morálna pravda. Dôležitosť udalosti a sila zobrazeného dramatického konfliktu zneje tým mocnejšie, že Leonardo našiel pre vyjadrenie svojej myšlienky pádnu lakonickú formu. Nejde tu o jednoduchú žánrovú scénu. Prísna jasnosť kompozície a mocná plastická energia postáv razom prenáša na diváka životný smysel zobrazeného deja.

Podobne ako mnohí jeho súčasníci, aj Leonardo viackrát namaľoval obraz matky božej — Madony. Renesanční maliari už dávno sniesli nebeskú kráľovnú na zem a maľovali ju ako obyčajnú mešťianku so synom na rukách. Predsa však pred Leonardom nikto neodhalil v obraze Madony tak hlboko šťastné materstvo, tak prenikavo pravdivé chápanie života, takú nehu a jemnosť v zobrazení človeka, takú voľnú neviazanosť realistickej formy, ako to urobil Leonardo napr. na tzv. *Madone Benois*, uchovávanéj v leningradskej Ermitáži. Leonardove Madony sú ozajstnou hymnou na človeka; ich veľká životná sila je organicky spríbuznená s optimistickým jasotom, aký v Leonardovi vyvolávalo pozorovanie prírody.

Oslava človeka s jeho vonkajšou krásou a vnútorným bohatstvom je jednou z najušľachtilejších ideí Leonardovho umenia. Rozvíja ju nielen v legendárnych námetoch, ale aj v portrétoch. Medzi nimi prvé miesto patrí svetoznámemu portrétu Mony Lisy Giocondy, florentskej mešťianky, ktorú majster dlho maľoval s osobitnou dôkladnosťou a sústredenosťou.

Estétska kritika sa snažila zakryť skutočný význam tohto veľkého umeleckého diela. O „tajomnom“ „úsmeve Giocondy“ popísali dekadenti najfantastickejšie nesmysly. V skutočnosti je však portrét Mony Lisy veľdielom naozaj realistickeho majstrovstva. Jeho kúzlo je v múdrej jasnosti chápania človeka. Leonardo tu vytvoril ušľachtilý a vznešený obraz. Celá sila tohto obrazu spočíva v tom, že vznešená vyváženosť sa dosiahla bez akejkoľvek

bombastičnosti a veľmi jednoducho. V hlboko ľudskom obraze Giocondy niet nijakej okázalej oficiálnosti a trochu zádušný úsmev dodáva tvári bohatý vnútorný život. Jasná myšlienka portrétu podmienila výnimočnú jasnosť bo-hatej, no zároveň monumentálne striedmej realistickej formy. Leonardovo majstrovstvo tu dosahuje svoj najvyšší rozkvet. Mohutná sila celistvého chápania života sa tu prejavila v čisto klasickej dokonalosti portrétu.

Leonardo ako umelec bol jedným z najmarkantnejších a najsilnejších pred-staviteľov realistických princípov renesančného umenia. V jeho tvorbe boli láska k životu a oslava ľudského šťastia a krásy takým istým bojovným pro-gramom, akým bolo vo vede jeho obracanie sa k skúsenosti, k praxi. Tento humanistický program bol estetickou formou zastávania ľudskej slobody, za ktorú bojoval Leonardo svojou tvorbou. Jeho umenie preto obsahuje veľkú morálnu silu a veľký hrdinský pátos.

Dedičstvo po Leonardovi sa nestalo majetkom zaprášených archívov, zaují-mavým len pre úzky kruh odborníkov. Sám chcel slúžiť blahu a rozkvetu ľudí, a jeho pozostalosť dala neskôr zrelé plody. Nesmierne pokročili od Leonardových čias prírodné vedy a technika, ale mnohé geniálne domnienky veľkého mysliteľa sa potvrdili a stali reálnou praxou len v poslednom sto-ročí; v nich žije jeho neúnavná tvorivá myseľ. Leonardove umelecké diela nám naďalej poskytujú vysoký estetický pôžitok, pretože sa v nich s neoby-čajnou silou a cieľavedomosťou zhmotnila veľká láska geniálneho florentšana k pravde života, k človeku a jeho vysoký životný humanizmus. Leonardove výtvary prešli do zlatého základu ľudskej kultúry.

Preto ostáva Leonardo aj dnes našim mocným spolubojovníkom v zápase za kultúru, za slobodu a nezávislosť národov, za šťastie a rozkvet ľudstva, za mier.

Pravda, Leonardo nemohol predvídať, aké strašné formy nadobudne v na-ších dňoch reakcia, v ktorej tábore všeobecná nenávisť k slobode národov spojila „ultramodernú“ imperialistickú buržoáziu so starými Leonardovými nepriateľmi — „farizejmi, najmä — svätými otcami“. Nemohol vedieť, koľko trápenia a krvi zaplatí ľudstvo za vládu zlatého mešca, o ktorom hovoril s takým hnevom. V jeho mysli nemohol vzniknúť jasný politický program naozaj demokratického pretvorenia spoločnosti. No všetky jeho idey, celá jeho tvorba a celá jeho praktická činnosť zneje teraz ako obžaloba impe-rialistických podpaľačov vojny, ničiteľov ľudí a nepriateľov každej skutoč-nej kultúry. „Ó ty — hovoril Leonardo — ktorý si sa soznámil prostred-níctvom mojej práce so zázračnými výtvormi prírody, ak uznáš, že bude hriechom ju zničiť, tak uváž, že ťažším hriechom bude zbaviť človeka života.“ Za život a za budovanie bojoval Leonardo a celý duch jeho tvorby je nesmie-riteľným nepriateľom zverskosti súčasného imperializmu.

Reakčná buržoázna veda sa nieraz pokúšala zvrátiť obraz veľkého umelca a vedca. Vyhlasovali ho za mystika a tmára, s predstieranou ľútosťou hovorili o „nepodloženej fantastičnosti“ jeho technického myslenia, pokúšali sa ho podať ako chladného cynika a estéta, ktorý sa zamykal do „veže zo slonovej kosti“, jeho umenie vyhlasovali za „záhadné“, usilujúc sa premeniť veľkého realistu na predchodcu dekadentov. Všetky tieto úbohé a odporné pokusy mali za cieľ zbaviť dedičstvo po Leonardovi jeho pravého smyslu, „zneškodniť“ ho a vyhnáť z neho živého ducha — revolučnosť myslenia a smelosť rozletu.

Súčasná buržoázia sa takto zrieka veľkého dedičstva minulosti a hanobí ho. A naozaj, pravého Leonarda musia nenávidieť terajší vládcovia Talianska — od rímskeho pápeža po Scelbu a de Gasperiho — ktorí zapredávajú svoju vlasť americkému imperializmu vo veľkom i v malom. Leonardo je ich nepriateľom všetkým, čo urobil a za čo bojoval. Nenadarmo zvolal veľký Talian s bolesťou i hnevom: „... Či môže byť čokoľvek odpornejšie ako vychvalovať do nebies tých, ktorí horlivo škodili otčine a ľudskému rodu?“

Národy, ktoré bojujú za mier a slobodu, sú pravými a jedinými Leonardovými dedičmi. Im je drahou jeho slobodná tvorivá myseľ, jeho pravdivé umenie, jeho viera v triumf šťastia a spravodlivosti, jeho vysoká humanistická viera v človeka. Boj, v ktorom sa kedysi zúčastnil Leonardo, boj za slobodu človeka, teraz pokračuje; pokračuje v ňom aj taliansky ľud, ľud Gramsciho a Togliattiho, pokračujú v ňom všetky slobodmilovné národy sveta.

Taliansky ľud bol a je hrdý na svojho veľkého syna, pretože celá jeho vedecká a umelecká tvorba je neoceniteľným prínosom do svetovej pokladnice kultúry. Celé pokrokové ľudstvo si hlboko uctí Leonarda da Vinciho, lebo správne vidí v jeho činnosti ušľachtilý vzor nesmieriteľného boja proti všetkému zaostalému a odumierajúcemu, vzor smelého kliesnenia nových ciest ako vo vede a technike, tak aj v umení.

(Preložené z časopisu *Bolševik* 1952, č. 6.)